

ОРНІТОФАУНА РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ “КІНБУРНЬСЬКА КОСА” В ГНІЗДОВИЙ ПЕРІОД

К.О. Редінов, З.О. Петрович

Регіональний ландшафтний парк “Кінбурнська коса”

Дані по гніздовій орнітофауні Кінбурнського півострова є в праці Д.А. Подушкіна (1912), наших статтях (Петрович, 1999, 2000; Петрович, Маркауцан, 2000; Петрович, Редінов, 2008) та численних роботах орнітологів Чорноморського біосферного заповідника (Клименко, 1950; Ардамацкая, 1968; Ардамацкая, Семенов, 1977; Семенов, Ардамацкая, 1992; Кабаков, 1992; Рибачук, 1999; Москаленко, 2003, 2006, 2008; та ін.). Серед останніх, слід виділити ґрунтовну роботу Ю.О. Москаленка (2008), присвячену орнітофауні лісостепових ділянок Чорноморського біосферного заповідника. Наша стаття узагальнює результати інвентаризації гніздової орнітофауни РЛП “Кінбурнська коса”.

Парк створений в 1992 р. на Кінбурнському півострові в межах Очаківського району Миколаївської області. Межі парку (площа 17890,2 га) включають Кінбурнський півострів та прилеглу кілометрову смугу акваторії Чорного моря та Дніпро-Бузького лиману. Частина території парку входить до меж водно-болотного угіддя міжнародного значення “Ягорлицька затока” та міжнародної ІВА-території “Ягорлицька та Тендрівська затоки” та ІВА-території “Кінбурнський півострів” (Микитюк, 1999).

Характеристику парку подано за “Проектом організації території... 2004 р.” (з доповненнями). Територія, що ввійшла в межі парку, є частиною Нижньодніпровської піщаної арени. Піски утворюють дюнні масиви. Ландшафтну різноманітність цим місцевостям надають урочища замкнених западин (“саг”) з прісними та солоними озерами, солончаками, а також невеличкими березово-дубовими, осиковими та вільховими гайками. “Ковалівська сага”, що знаходиться на околиці с. Покровка, є найбільшою в межах парку та другою за розміром, після “Волижиного лісу” (ділянка Чорноморського біосферного заповідника).

Порівняно великі площі знижень і перезволожених ділянок на території парку займають болота, солончаки і засолені луки. Значні площі піщаних арен закріплені сосновими насадженнями, що культивуються з 1950-х рр. Загалом лісистість території сягає 35,9 %. В останні десятиріччя сформувались значні зарості маслинки вузьколістої в прибережній смузі. Відкриті заболочені землі і акваторії займають 43,25 %, сільгоспугіддя – 6,8. В межах парку розташовано 3 села.

Матеріал та методика

Дані зібрано в 1993–2008 рр. переважно в рамках програми “Літопису природи”. Обліки проводились на піших та автомобільних маршрутах у всіх біотопах,

проводився пошук гнізд, досліджувалась екологія окремих видів. Для уточнення статусу видів використовувались також дані по “Волижиному лісі” (Семенов, Ардамацкая, 1992). Типи фаун та належність до екологічних груп подано за В.П. Беліком (2000).

Результати та їх обговорення

Нами виявлено 114 видів, що гніздяться (103), чи, ймовірно, гніздяться (11) в межах парку (табл.). З них лише 86 (75 %) гніздяться відносно регулярно (ядро орнітофауни). Таксономічно птахи відносяться до 17 рядів: Podicipediformes (4), Pelecaniformes (2), Ciconiiformes (8), Anseriformes (11), Falconiformes (6), Galliformes (3), Gruiformes (5), Charadriiformes (14), Columbiformes (3), Cuculiformes (1), Strigiformes (4), Caprimulgiformes (1), Apodiformes (1), Coraciiformes (3), Urupiformes (1), Piciformes (4), Passeriformes (43).

Ще кілька видів нами не включено в перелік гніздової орнітофауни. Дані про гніздування кульбона великого (*Numenius arquata*), та тим паче кульбона малого (*Numenius tenuirostris*), сумнівні. Д.А. Подушкін (1912) по відношенню до цих куликів писав, що вони, ймовірно, гніздяться в степах на Кінбурнському півострові, оскільки зустрічаються там на протязі всього літа. Про нерегулярне гніздування ще в 1950-х рр. кульбона великого поблизу “Волижиного лісу” писали інші науковці (Семенов, Ардамацкая, 1992), але без фактів, котрі б це підтверджували.

Вказівка на гніздування огара (*Tadorna ferruginea*) та мартина каспійського (*Larus ichthyaetus*) на Кінбурнському півострові в 1994 р. (Микитюк, 1999) помилкова. Т.Б. Ардамацкая (1991) пише про гніздування огара з 1980 р. в штучних гніздівлях місцевого лісгоспу (вірогідно, зоопарк) та зустрічі птахів в р-ні “Волижиного лісу”. Нами вид не спостерігався взагалі (Петрович, Редінов, 2008). Гніздування мартина каспійського відмічали лише на островах Чорноморського біосферного заповідника (Rudenko, 2000) та о. Березань (Петрович, Деркач, 2003), в межах парку птахи тільки годуються (Петрович, Редінов, 2008).

Зі слів лісників, ще в 1980-х рр. в штучних гніздівлях біля лісових озер гніздився гоголь (*Bucephala clangula*). Фотографія цих гніздівель – “гоголятників” – є в фотонарісі О. Кремко. Зараз гоголь зустрічається лише під час міграцій та взимку.

Територія парку вказана як місце ймовірного гніздування чайки білохвостої (*Vanellouchettusia leucura*): 2.05.2000 р. відмічено разом 2 дорослих і 1 молоду

Еколого-фауністична характеристика орнітофауни РЛП "Кінбурнська коса" в гніздовий період (1993–2008 рр.).

Вид	Ста- тус	Чи- сель- ність	Еколог. група/ Тип фауни	Вид	Ста- тус	Чи- сель- ність	Еколог. група/ Тип фауни
1. <i>Podiceps ruficollis</i>	(+)	0/I	Л/Тр	54. <i>Sterna albifrons</i>	+	I/II	Л/Тр
2. <i>P. nigricollis</i>	+	0/I	Л/Тр	55. <i>Columba palumbus</i>	+	III	Д/Лс
3. <i>P. grisegena</i>	(+)	0/I	Л/ЛМ	56. <i>Streptopelia decaocto</i>	+	III	Д/Тр
4. <i>P. cristatus</i>	+	III	Л/Тр	57. <i>S. turtur</i>	+	III	Д/Лс
5. <i>Phalacrocorax carbo</i>	+	0/IV	Л/Тр	58. <i>Cuculus canorus</i>	+	II	Л-Д/Тр
6. <i>Ph. pygmaeus</i>	(+)	0/I	Л/ЛМ	59. <i>Asio otus</i>	+	I	Д/Лс
7. <i>Botaurus stellaris</i>	+	II	Л/ЛМ	60. <i>A. flammeus</i>	(+)	0/I	К/Бр
8. <i>Ixobrychus minutus</i>	+	III	Л/Тр	61. <i>Otus scops</i>	+	0/I	Д/НМ
9. <i>Nycticorax nycticorax</i>	+	II/III	Л/Тр	62. <i>Athene noctua</i>	(+)	0/I	С/Пг
10. <i>Ardeola ralloides</i>	+	0/II	Л/Тр	63. <i>Caprimulgus evropaeus</i>	+	III	Д/Лс
11. <i>Egretta alba</i>	+	III	Л/Тр	64. <i>Apus apus</i>	(+)	I	С/Пг
12. <i>E. garzetta</i>	+	III	Л/Тр	65. <i>Coracias garrulus</i>	(+)	I	С/Пг
13. <i>Ardea cinerea</i>	+	III/IV	Л/Тр	66. <i>Merops apiaster</i>	+	II	С/Пг
14. <i>A. purpurea</i>	+	III	Л/Тр	67. <i>Upupa epops</i>	+	III	С/Тр
15. <i>Anser anser</i>	+	I	Л/ЛМ	68. <i>Jynx torquilla</i>	+	0/I	Д/ДН
16. <i>Cygnus olor</i>	+	I	Л/ЛМ	69. <i>Picus canus</i>	+	I	Д/ДН
17. <i>Tadorna tadorna</i>	+	II	Л/ЛМ	70. <i>Dendrocopos syriacus</i>	+	II	Д/Ср
18. <i>Anas platyrhynchos</i>	+	III	Л/Бр	71. <i>D. minor</i>	+	0/I	Д/ДН
19. <i>A. strepera</i>	+	II	Л/ЛМ	72. <i>Hirundo rustica</i>	+	IV	С/Пг
20. <i>A. querquedula</i>	+	0/I	Л/Ал	73. <i>Delichon urbica</i>	+	I	С/Пг
21. <i>Netta rufina</i>	+	0/I	Л/ЛМ	74. <i>Galerida cristata</i>	+	II	К/Пс
22. <i>Aythya ferina</i>	+	II/III	Л/ЛМ	75. <i>Melanocorypha calandra</i>	+	IV/V	К/Пс
23. <i>A. nyroca</i>	+	0/I	Л/ЛМ	76. <i>Lullula arborea</i>	+	IV/V	Д/Лс
24. <i>Somateria mollissima</i>	+	II	Л/Ар*	77. <i>Alauda arvensis</i>	+	IV	К/Пс
25. <i>Mergus serrator</i>	+	0/I	Л/Ар*	78. <i>Anthus campestris</i>	+	III/IV	К/Пс
26. <i>Circus aeruginosus</i>	+	II	Л/ЛМ	79. <i>Motacilla alba</i>	+	III	Л/Бр
27. <i>Accipiter gentilis</i>	+	I	Д/ДН	80. <i>Lanius collurio</i>	+	IV	Д/Лс
28. <i>Haliaeetus albicilla</i>	+	I	Д/Дл	81. <i>L. minor</i>	+	IV	Д/Лс
29. <i>Falco subbuteo</i>	(+)	0/I	Д/Дл	82. <i>Oriolus oriolus</i>	+	III	Д/НМ
30. <i>F. vespertinus</i>	+	I	Д/Лс	83. <i>Sturnus vulgaris</i>	+	IV	С/Пг
31. <i>F. tinnunculus</i>	+	II	С/Тр	84. <i>Garrulus glandarius</i>	+	I	Д/ДН
32. <i>Perdix perdix</i>	+	II	Д?/Лс	85. <i>Pica pica</i>	+	II	Д/Дл
33. <i>Coturnix coturnix</i>	(+)	II	К/Тр	86. <i>Corvus frugilegus</i>	+	0/VI	Д/Дл
34. <i>Phasianus colchicus</i>	+	III	Д/Тр	87. <i>C. cornix</i>	+	II	Д/Лс
35. <i>Rallus aquaticus</i>	+	II/III	Л/ЛМ	88. <i>C. corax</i>	+	I	Д/Бр
36. <i>Porzana porzana</i>	+	II/III	Л/Ал	89. <i>Locustella luscinioides</i>	+	IV	Л/ЛМ
37. <i>Crex crex</i>	(+)	0/I	К/Ал	90. <i>Acrocephalus agricola</i>	+	IV	Л/ЛМ
38. <i>Gallinula chloropus</i>	+	III/IV	Л/Тр	91. <i>A. scirpaceus</i>	+	IV	Л/ЛМ
39. <i>Fulica atra</i>	+	IV	Л/Тр	92. <i>A. arundinaceus</i>	+	IV	Л/ЛМ
40. <i>Burhinus oediconemus</i>	+	I	К/Пс	93. <i>Sylvia atricapilla</i>	+	III	Д/НМ
41. <i>Charadrius dubius</i>	+	I/II	Л/Тр	94. <i>S. communis</i>	+	IV/V	Д/Ср
42. <i>Ch. alexandrinus</i>	+	I/II	Л/Тр	95. <i>Muscicapa striata</i>	+	II	Д/НМ
43. <i>Vanellus vanellus</i>	+	I	Л/ЛМ	96. <i>Oenanthe oenanthe</i>	+	III	С/Пг
44. <i>H. himantopus</i>	+	II	Л/Тр	97. <i>Phoenicurus ochruros</i>	(+)	I	С/Пг
45. <i>Recurvirostra avosetta</i>	+	II	Л/Тр	98. <i>Luscinia luscinia</i>	+	III	Д/НМ
46. <i>Haematopus ostralegus</i>	+	I	Л/Тр	99. <i>Turdus merula</i>	+	III	Д/НМ
47. <i>Tringa totanus</i>	+	II	Л/ЛМ	100. <i>T. philomelos</i>	+	III	Д/НМ
48. <i>Larus melanocephalus</i>	+	0/VI	Л/ЛМ	101. <i>Panurus biarmicus</i>	+	IV	Л/ЛМ
49. <i>L. genei</i>	+	0/VI	Л/ЛМ	102. <i>Remiz pendulinus</i>	+	II	Л?/Ал
50. <i>L. cachinnans</i>	+	0/II	Л/ЛМ	103. <i>Parus caeruleus</i>	+	I	Д/НМ
51. <i>Sterna hirundo</i>	+	IV	Л/Бр	104. <i>P. major</i>	+	IV	Д/НМ
52. <i>Gelochelidon nilotica</i>	+	0/I	Л/Тр	105. <i>Passer domesticus</i>	+	III	С/Пг
53. <i>Thalasseus sandvicensis</i>	+	0/VI	Л/ЛМ	106. <i>P. montanus</i>	+	III	С/Пг

Продовження таблиці.

Вид	Ста- тус	Чи- сель- ність	Еколог. група/ Тип фауни	Вид	Ста- тус	Чи- сель- ність	Еколог. група/ Тип фауни
107. <i>Fringilla coelebs</i>	+	V	Д/Нм	Тип фауни:			
108. <i>Chloris chloris</i>	+	IV/V	Д/Лс	1. Неморальний (Нм)			10
109. <i>Carduelis carduelis</i>	+	IV/V	Д/Лс	2. Пустельно-гірський (Пг)			7 (4)
110. <i>Acanthis cannabina</i>	+	IV/V	Д/Лс	3. Пустельно-степовий (Пс)			6
111. <i>C. coccothraustes</i>	+	I	Д/Дн	4. Бореальний (Бр)			4 (1)
112. <i>Emberiza calandra</i>	+	III	К/Пс	5. Субсредземноморський (Ср)			2
113. <i>E. schoeniclus</i>	+	III/IV	Л/Ал	6. Лісостеповий (Лс)			14
114. <i>E. hortulana</i>	+	III	Д/Лс	7. Аллювіофільний (Ал)			4 (1)
Екологічні групи:				8. Тропічний (Тр)			24 (2)
Дендрофіли (Д)		38 (1)		9. Прадавній-неморальний (Дн)			6
Лімнофіли (Л)		50 (3)		10. Прадавній-лісостеповий (Дл)			3 (1)
Склерофіли (С)		9 (4)		11. Лиманний (Лм)			21 (2)
Кампофіли (К)		6 (3)		12. Арктичний (Ар)			2
Всього:		103(11)		Всього:			103 (11)

Примітки: жирним курсивом виділено види, що гніздяться відносно регулярно (ядро орнітофауни); * - за Штегманом (1938).

Умовні позначення: + – гніздування доведено; (+) – гніздування вірогідне. Чисельність: 0 – 0 пар, I - 1-10, II - 11-50, III - 51-100, IV - 101-500, V - 501-1000, VI - 1001-1500.

особину (Черничко, 2003). Але в цитованій роботі написано, що у цього кулика пізні терміни розмноження, тому спостереження молодого птаха на початку травня викликає сумнів.

На лісостепових ділянках Чорноморського біосферного заповідника в 2000–2006 рр. достовірно гніздилися 73 види, гніздування ще 7 видів можливе (Москаленко, 2008).

В гніздовій орнітофауні парку представлені види: дендрофіли, лімнофіли, кампофіли та склерофіли (рис. 1). Розглянемо кожну з цих екологічних груп окремо та проаналізуємо зміни, що в них відбулися переважно протягом останніх десятиріч.

Дендрофіли. Представники цієї групи складають більшість видів, що поповнили склад орнітофауни. Показовим є приклад зяблика (*Fringilla coelebs*), котрий на початку ХХ ст. не гніздився тут взагалі (Подушкін, 1912), а зараз є фоновим видом соснових монокультур.

З початку 1970-х рр. з'явилися 13 видів: яструб великий (*Accipiter gentilis*), орлан-білохвіст (*Haliaeetus albicilla*), припутень (*Columba palumbus*), горлиця кільчата (*Streptopelia decaocto*), крутиголовка (*Jynx torquilla*), дятел сивий (*Picus canus*), дятел сірійський (*Dendrocopos syriacus*), дятел малий (*D. minor*), жайворонок лісовий (*Lullula arborea*), сойка (*Garrulus glandarius*), дрізд чорний (*Turdus merula*), дрізд співоочий (*T. philomelos*), костогриз (*Coccothraustes coccothraustes*). Один вид інтродуковано – фазан (*Phasianus colchicus*). Чисельність більшості видів цієї екологічної групи є стабільною або зростає. Помітно скоротилась чисельність лише ворони сірої (*Corvus cornix*) та сороки (*Pica pica*), які зараз гніздяться майже виключно в заростях маслинок вузьколистої вздовж моря.

Зникли лише кілька видів. Лелека білий (*Ciconia ciconia*), шуліка чорний (*Milvus migrans*) та галка (*Corvus monedula*) раніше гніздилися в “Волижиному лісі”

(Подушкін, 1912; Клименко, 1950; Семенов, Ардамацкая, 1992). Зник на гніздуванні також грак (*Corvus frugilegus*), який переслідувався людиною. Всі ці види, крім шуліки, є звичайними в регіоні. Також в “Волижиному лісі” відмічені поодинокі випадки гніздування мухоловки строкатої (*Ficedula hypoleuca*) та мухоловки-білошійки (*F. albicollis*) (Семенов, Ардамацкая, 1992), які нами в парку не знайдені.

Безсумнівно, що більшість видів-дендрофілів потрапили сюди по екологічному руслі р. Дніпро, чому сприяло і масове заліснення цієї та прилеглих місцин. Падіння чисельності деяких видів, зокрема воронових, дрібних соколів, можливо пов'язане з хижацтвом яструба великого.

Лімнофіли. Дане угруповання характеризується нестабільним видовим та кількісним складом. З гусеподібних Д.А. Подушкін (1912) відмічав гніздування лише крижня (*Anas platyrhynchos*), нерозня (*A. strepera*) та чирянки малої (*A. querquedula*). В останні десятиріччя, крім цих видів, в межах парку розмножується також: гуска сіра (*Anser anser*), лебідь-шипун (*Cygnus*

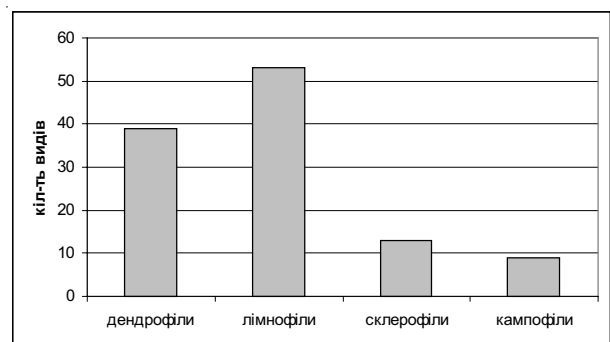

Рис. 1. Еколого-фауністична характеристика орнітофауни РЛП “Кінбурнська коса” в гніздовий період.

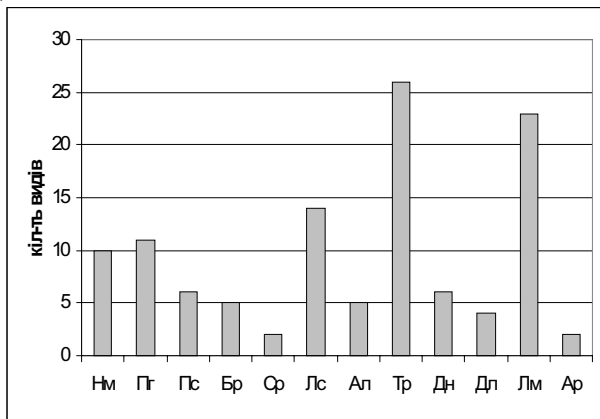

Рис. 2. Географо-генетична характеристика орнітофауни РЛП “Кінбурнська коса” в гніздовий період. Скорочення наведені в таблиці.

pus olor), чернь червонодзьоба (*Netta rufina*), чернь білоока (*Aythya nyroca*), чернь червоноголова (*A. ferina*), пухівка (*Somateria mollissima*) та крех середній (*Mergus serrator*). Чисельність цих видів низька, помітно зменшилась вона, порівняно з 1980-ми роками, навіть у крижню.

Видовий склад куликів стабільний, але чисельність їх незначна і має тенденцію до зменшення. Відмічені випадки гніздування крячків (крім *Sterna albifrons*) та мартинів, пов’язані, в першу чергу з біотехнічними заходами. З цих видів лише крячок малий та крячок річковий (*Sterna hirundo*) гніздяться постійно.

Видовий склад чапель практично не змінився, порівняно з першою половиною ХХ ст. помічено ріст чисельності. Новим видом є чапля жовта (*Ardeola ralloides*), котра гніздиться нерегулярно. Колонія чапель, що існує зараз в “Бієнкових плавнях”, є найбільшою в межах Миколаївської області (до 400–500 пар). Чаплі сюди перемістились з “Волижиного лісу” (Руденко, Яремченко, 2005).

Серед горобиних змін не помічено, вірогідно зростає лише чисельність окремих з них, в зв’язку з формуванням нових масивів плавнів. Помітно розселились вусата синиця (*Panurus biarmicus*) та ремез (*Remiz pendulinus*).

Низька чисельність лімнофілів викликана дефіцитом місць для гніздування, низькою успішністю розмноження та іншими факторами (Петрович, 2003; Редінов, Петрович, 2003). Впровадження біотехнічних заходів (з 1999 р.), а саме будівля островів, острівців-купин, боротьба з хижакми; відновлення рибохідного каналу, що з’єднує лиман з “Бієнковими плавнями”, суттєво впливає на видовий та кількісний склад цієї екологічної групи (Петрович, 2000, 2003; Деркач та інші, 2003).

Кампофіли. Видовий склад цього угруповання змінився мало. Протягом ХХ ст. зникла хохітва (*Tetrax tetrax*). Хоча фактів, щоб підтверджували гніздування цього виду на досліджуваній території раніше, немає (Подушкин, 1912; Клименко, 1950). Основу цієї групи складають жайворонок степовий (*Melanocorypha calandria*) та польовий (*Alauda arvensis*), дрімлюга (*Caprimulgus evropaesus*), інші види – рідкісні. Потребує

уточнення і статус сови болотяної (*Asio flammeus*). В зв’язку з масовим залісненням, чисельність всіх видів цієї групи безсумнівно зменшилась. Слід звернути увагу також на відсутність плиски чорноголової (*Motacilla feldegg*) та трав’янок (*Saxicola torquata*, *S. rubetra*), які гніздяться на прилеглий території.

Склерофіли. Поширення цих видів пов’язане переважно з діяльністю людини, оскільки гніздяться вони на будівлях, спорудах, в купах сміття, карерах і т.п. місцях. В природних біотопах гніздяться лише сиворакша (*Coracias garrulous*), бджолоїдка звичайна (*Merops apiaster*) та кам’янка звичайна (*Oenanthe oenanthe*). До цього часу немає вірогідних даних про гніздування горихвістки чорної (*Phoenicurus ochruros*), яка гніздиться за межами парку, зокрема в с. Геройське та м. Очаків.

Географо-генетична структура представлена 12 типами фауни (рис. 2). Домінують тропічний, лиманний та лісостеповий комплекси (разом 55 %).

Нажаль, дані Д.А. Подушкіна (1912) не дозволяють детально проаналізувати зміни в орнітофауні цієї території за 100-ний період, але тенденція збільшення видового різноманіття птахів чітко помітна. Причому, якщо більша частина “нових” видів-лімнофілів більш-менш регулярно гніздилися в Північно-Західному Причорномор’ї, то більшість дендрофілів з’явилися тут внаслідок розселення в Степову зону. Помітного збіднення видового складу не відбулося, зникли лише кілька видів. На збагачення орнітофауни дендрофільними видами звертає увагу також Ю.О. Москаленко (2008).

В майбутньому слід очікувати появу нових видів-дендрофілів. Для підтримання лімнофільної групи птахів необхідно впроваджувати біотехнічні заходи.

Література

- Ардамацкая Т.Б. (1968): Материалы по сезонному размещению и биологии грачей в Северном Причерноморье. - Миграции животных. Л.: Наука. 5: 146-152.
- Ардамацкая Т.Б., Семенов С.М. (1977): Эколого-фаунистический очерк птиц района Черноморского заповедника. - Вестник зоологии. 2: 18-43.
- Белик В.П. (2000): Птицы степного Придонья: формирование фауны, ее антропогенная трансформация и вопросы охраны. Ростов-на-Дону. 1-376.
- Деркач О.М., Мірошниченко В.І., Петрович З.О. (2003): Відновлення різноманіття птахів на узбережжі Дніпровського лиману. - Птицы Азово-Черноморского региона: мониторинг и охрана. Мат-лы II съезда и научной конференции АЧОС. Николаев. 19-20.
- Кабаков А.Н. (1992): К биологии ходулочника в Северо-Западном Причерноморье. - Природные комплексы Черноморского государственного биосферного заповедника. Киев: Наук. думка. 121-129.
- Клименко М.И. (1950): Материалы по фауне птиц района Черноморского государственного заповедника. - Труды Черноморского государственного за-ка. Киев: Изд-во КГУ. 3-69.
- Кремко А.А. (1985): Заповедные места Николаевщины (фотоочерк). Одесса: Маяк. 1-80.
- Москаленко Ю.О. (2003): Сучасний стан воронових на лісостепових ділянках Черноморського біосферного заповідника. - Состояние природных комплексов Крымского природного заповедника и других заповедных территорий Украины, их изучение и охрана. Мат-лы н.-п. конф., посвящ. 80-летию Крымского природного заповедника. Алушта. 181-183.
- Москаленко Ю.О. (2006): Про гніздування сивої жовни в регіоні Черноморського біосферного заповідника. - Вестник зоологии. 1: 70.

- Москаленко Ю.О. (2008): Гніздова орнітофауна лісостепових ділянок Чорноморського біосферного заповідника. - Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Біологія. Ужгород. 23: 93-99.
- Микитюк О. (1999): ІВА території України. Київ: Українське товариство охорони птахів. 1-324.
- Петрович З.О. (1999): Гага звичайна в районі РЛП "Кінбурнська коса". - Бранта. 2: 198-199.
- Петрович З.О. (2000): Досвід приваблювання колоніальних птахів на гніздування. - Птиці Азово-Чорноморського регіону на рубежі тисячелетий. Одеса: АстроПринт. 51-52.
- Петрович З.О., Маркауцан О.Е. (2000): Орлан-білохвіст на території регіонального ландшафтного парку "Кінбурнська коса". - Птиці Азово-Чорноморського регіону на рубежі тисячелетий. Одеса: АстроПринт. 50-51.
- Петрович З.О. (2003): Заходи по нейтралізації негативних факторів, що впливають на розмноження та стан орнітофауни в межах РЛП "Кінбурнська коса" та суміжних районів Причорномор'я. - Птиці Азово-Чорноморського регіону: моніторинг і охорона. Мат-ли II съезда и научной конференции АЧОС. Николаев. 46-49.
- Петрович З.О., Деркач О.М. (2003): Гніздова орнітофауна о. Березань. - Птиці Азово-Чорноморського регіону: моніторинг і охорона. Мат-ли II съезда и научной конференции АЧОС. Николаев. 49-50.
- Петрович З.О., Редінов К.О. (2008): Рідкісні види птахів в регіональному ландшафтному парку "Кінбурнська коса". - Наук. вісник Ужгородського університету. Сер. Біологія. Ужгород. 23: 100-104.
- Проект організації території регіонального ландшафтного парку "Кінбурнська коса", охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. Миколаїв: Нац. екологічний центр України, Інститут екології, південна філія, 2004. 1: 1-27 (рукопис).
- Подушкин Д.А. (1912): Заметки о перелетах и гнездовании птиц в окрестностях Днепровского лимана. - Записки Крымского об-ва естествоиспыт. 11: 80-95.
- Редінов К.О., Петрович З.О. (2003): Рідкісні види птахів у Миколаївській області та стан їх охорони. - Біорізноманіття як ключовий елемент збалансованого розвитку: регіональний аспект. Мат-ли конф. Миколаїв: МДУ. 55-67.
- Рибачук К.І. (1999): Про деякі зміни в гніздовій фауні дендрофільного комплексу Чорноморського біосферного заповідника. - Заповідна справа: стан, проблеми, перспективи. Херсон: Айлант. 94-97.
- Семенов С.М., Ардамацкая Т.Б. (1992): Смена видового состава и структуры населения птиц Волижиного леса за 35 лет (1954-1989). - Природные комплексы Черноморского государственного биосферного заповедника. Киев: Наук. думка. 142-151.
- Черничко И.И. (2003): О расширении ареала белохвостой пигалицы (*Vanellochettusia leucura*) в Западной Палеарктике. - Бранта. 6: 67-95.
- Штерман Б.К. (1938): Основы орнитогеографического деления Палеарктики. - Фауна СССР. Птицы. М.-Л.: АН СССР. 1 (2): 1-157.
- Яремченко О.А., Руденко А.Г. (2004): Характеристика современных гнездовых поселений голенастых птиц в Черноморском биосферном заповеднике. - Бранта. 7: 53-60.
- Rudenko A.G. (2000): Breeding biology and conservation of the great black-headed gull in the black sea biosphere reserve - Птиці Азово-Чорноморського регіону на рубежі тисячелетий. Одеса: АстроПринт. 53-54.

МОРФОЛОГІЧНІ Й ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХВОСТАТИХ ЗЕМНОВОДНИХ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2. ЗВИЧАЙНИЙ ТРИТОН

Н.А. Смірнов, Л.М. Хлус, К.М. Хлус, І.В. Скільський

Чернівецький краєзнавчий музей, Чернівецький національний університет
і.м. Юрія Федьковича, Буковинський державний медичний університет

Протягом останніх десятиліть спостерігається помітне зменшення чисельності багатьох видів амфібій. Основними причинами є зростаючий прямий чи опосередкований вплив антропогенного чинника на середовище існування цих тварин, а також неконтрольоване (часто – нелегальне) вилучення їх з природи (Земноводні та плазуни..., 1999). Причому вразливими до різних проявів діяльності людини стають навіть широко розповсюджені види, стану популяції яких, здавалося б, порівняно недавно ще нічого не загрожувало. До таких тварин з цілковитою впевненістю можна віднести і звичайного тритона (*Lissotriton vulgaris* (Linnaeus, 1758)), адже останнім часом його все рідше можна зустріти у природі.

Цим повідомленням ми продовжуємо серію публікацій, присвячених з'ясуванню морфологічних й екологічних особливостей хвостатих земноводних Прут-Дністровського межиріччя України та прилеглих територій Буковинських Карпат. Раніше нами були узагальнені наявні відомості стосовно карпатського тритона (*L. montandoni* (Boul.)) (Хлус та ін., 2006). А запропонована вашій увазі чергова стаття присвячена звичайному тритону.

Регіон робіт, матеріали та методи

Основні дослідження проведені на всій території Чернівецької області. Для зняття морфометричних па-

раметрів використали тварин, зібраних протягом весняних періодів 2004–2008 рр. у межах Буковинського Передкарпаття (м. Чернівці, парк "Жовтневий": 12 самок і 10 самців) та Прут-Дністровського межиріччя (05.2005 р., окол. с. Поляна Хотинського району: 2 самки і самець; 03–05.2008 р., окол. с. Шипинці Кіцманського району: 24 самки і 18 самців). Міряли тварин прижитте-

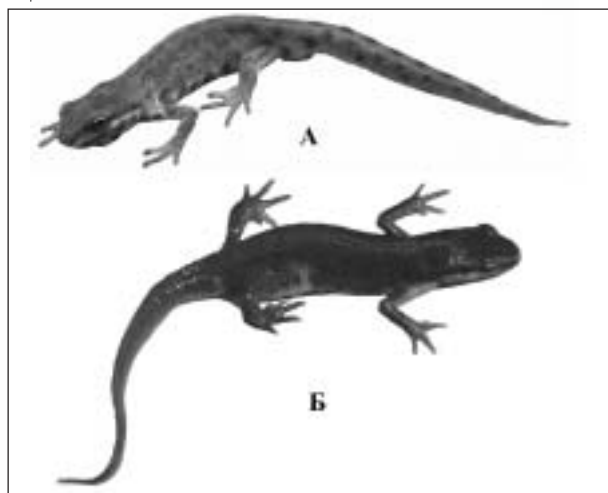

Рис. 1. Зовнішній вигляд звичайного тритона.

А - самець у позашлюбний період (29.09.2006 р., окол. м. Герца, фото А.Д. Волуци); Б - самка (14.05.2006 р., окол. с. Топорівка, фото О.І. Зінєнка).